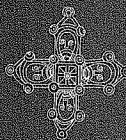

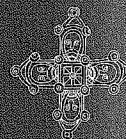
Budeč 1100 let – II. Příroda – krajina – člověk

Budeč 1100 let

II. Příroda – krajina – člověk

/905-2005/

Složité cesta z Libušína na Budeč a zpátky

přes Pchery, Theodor, Brandýsek, Zákolany, Stehelčevy,
Švermov a Mayrovku čili

Trvale udržitelná suburbie

JIŘÍ SÁDLO

Botanický ústav AV ČR, Zámek 1, 252 43 Průhonice

1. Úvod

Budeč se svým okolím – o nějakém Budečsku si z faktických příčin netroufnu psát – je součástí velké suburbánní neboli příměstské krajiny, která dnes propojuje Prahu, Kladno, Slaný, Kralupy a Neratovice. Proto právě těžko vymyšlet nějaké „Budečsko“ – stejně, jako případné Hradčansko, Vyšehradsko či Žižkovsko, které dávno potlačila a vystrnadila Praha.

V tomto příspěvku půjde o tuto suburbánní krajinu; o její současnou skladbu, strukturu a dynamiku. Půjde i o lidi a o kulturní složku krajiny, ač může být vznesena námitka, že do přírodovědného sborníku patří nejvýš zmínky o takové kultuře, jaká bezprostředně ovlivňuje přírodu. Jenže máme-li o krajině něco podstatnějšího říci, nelze na jedné straně přírodní složku degradovat do role pasivní kulisy či rekvizity lidských aktivit, jak by občas chtěli humanitně orientovaní badatelé. A na straně druhé nelze složku kulturní omezit na nějaké antropogenní ovlivnění přírody, jak bývá časté v pojetí přírodovědném. Na hospodské zdi sedí zevně pětimilimetrová chvostnatka (*Machilis*), podivná a krásná hmyzí potvora s rodokmenem do prvohor, oděná ve stříbrný a zlatý prach. A vevnitř číhá oje-

dinělá sprostárna, bizarní hospodská hláška temné a úchvatné poezie, kterou uslyšíte jednou a pak už víckrát ne. Obě jsou nepodstatné z hlediska ekosystému i z hlediska kvantity lidského vnímání – a přesto jsou plnoprávnou a neredukovatelnou součástí krajiny. A pokud si jich všimneme blíž, mohou se stát bajkou, exemplem, klíčem k porozumění tomu, jak je místní krajina utvářena a jak funguje.

Od Kralup ke Kladnu, od Libušína k Budči má krajina, abychom tak řekli, zvláštní rajc. Dráždivý půvab. Ale řekněme to jinak: co je to tedy za rajc, který má právě a specificky tato krajina? To je otázka, kterou budeme sledovat.

2. Téze

Téze klasická: Suburbie je jméno pro krajinný zlořád současnosti. Blíže v tomto duchu viz např. Cílek (2002), Hnilička (2005), Létal et al. (2001), Ptáček (1998), Sýkora (2002) a vůbec valná většina těch, kdo kdy u nás o příměstí psali.

Téze v této stati ražená a obhajovaná: Nicméně nelze přehlédnout, že příměstí je krom zlořádu také krajinným řádem současnosti, v Česku sice ne dosud všude, ale leckdes už ano. Dává krajině svou strukturu,

obsah, dynamiku, sémiotiku, topologii, toponymii. Svou. Novou, totální, svébytnou, svéprávnou, a tedy nejspíše... nejspíše i krásnou. Nebo ne?

Doposud se příměstí pojednávalo jenom negativně, jako porucha krajiny založená jen na absencích a na náhradě hodnot chaosem, hloubky povrchností, stálosti novotářstvím. To je ovšem stejně trapné zjednodušení, jako bychom chtěli rozumět venkovu jen jako absenci města nebo obráceně. Je však patrné, že suburbie má své vlastní kvality, ať už jim dáme hodnotící znaménko, jaké chceme. Není pouhou destrukcí stávající krajiny, ale jejím pokračováním jinými prostředky. V předkládané formulaci je tedy důležité, že panující konsensus negativně hodnotící roli příměstí v krajině není zásadně vyvracen, ale doplňován.

Příměstí má při svém současném rozvoji plochy i intenzity a pestrosti lidského vlivu velkou dynamiku. Suburbánního prostoru je všude čím dál víc, jev suburbie je čím dál intenzivnější. To posiluje dojem ztráty bez náhrady. Nic by nešlo namítat, pokud by se potvrdilo, co si spousta lidí na základě extrapolace myslí: že je suburbium trvale neudržitelné. Že podmínkou suburbizace je trvalé zahušťování a rozlézání. Že příměstí není s to vládnout a udržovat se, ale pouze dobývat. Že vývojovým úběžníkem příměstí není nová krajina, ale v lepším případě velkoměsto, v horším poušť.

Jenže krajinná extrapolace jsou vždy riskantní a jejich pravdivostní hodnota nejistá. To je důvod, proč jsou zajímavé kraje, kde suburbizace proběhla (budiž – důležité je, že v jiné podobě) už před stem či stopadesátí lety. Kladensko, Kralupsko. A jiný příklad, který si ovšem necháme na jindy, Frýdlantsko a Liberecko s jejich secesní su-

burbizací velkých vil a malých továrniček. Ještě jeden příklad: vznik pouště po kolapsu kulturní krajiny znamená nepochybně ekologickou krizi. Pochybné však je, jak dlouho jí takto smíme říkat. Poušť navěky, tedy krize navěky? Přitom právě středověchodní poušť dala na vzdálených troskách Mezopotámie vznik přinejmenším třem velkým trvale udržitelným kulturám, judaismu, křesťanství a islámu, z nichž zejména poslední vykazala schopnost trvale s pouští soužít, přijmout ji jako tvárné a tvarující prostředí, dát jí svou pečeť a formovat se podle ní.

3. Metodika

Tady někde začíná cestopis, mapující jevy a vztahy. Cestopis, ne klasicky uměřená studie. Přitom tušíme, že právě studie by byla koncepcí sborníku adekvátní a její psaní by bylo celkem málo riskantní („příspěvek k poznání vegetace...“). Nezkusit však radši nějaké mnohem více speciální zaměření? Speciální, fragmentární, bizarní, pitoreskní, pregnantní, konceptuální, kontextuální? Něco, v čem se metodicky zároveň cítíme dosti doma, i co může dobře postihnout i místní specifika ve světle obhajovaných myšlenek? Nevím ovšem, co to všechno může být, ale přinejmenším v něčem asi lze být na úrovni studovaného regionu, ne? Například se umím bezvadně mrcasit v sajrajtu. Mžourat do ferneta proti světlu. Zkoumat jarní poledne na krajinné úrovni. Toho všeho lze kolem Budče dobře užít. Ech?

Cestu z Libušína na Budeč jsem vykonal v několika etapách, které však od sebe v textu výslovně neodlišuji. Všechny části putování byly přímo v terénu zachyceny s důrazem na autentický, doslovný přepis

reality; jen v úplných detailech ovšem nelze vyloučit omyl (skutečně jsou na dveřích pcherské kaple zobrazeny dva zvony?). Podobně jako ve filmové dokumentaristice byla při výzkumu kombinována metoda tzv. stratifikovaného výběru jevů s náhodným vzorkováním a se záměrným řízením šťastné náhody. Terénní materiál byl posléze „střihově“ selektován. Většinou jsem šel pěšky, některé úseky jsem jen projel na kole, autobusem nebo vláčkem, jiné jsem prošel několikrát. Autenticita jediné souvislé cesty neznámým, poprvé viděným terénem by byla zajímavá, užitečná i plodná, ale nemohu jí sloužit, a konec konců přetřovaná struktura a asynchronní dynamika regionu dobře dohromady. Popis cesty ve dvanácti etapách záměrně neobsahuje data přejímaná kompilací z cizích zdrojů (zejména ne data biologická; výskyty druhů apod.). Přednostně byly sledovány jevy biologicky zajímavé, z jevů kulturních pak byla dosti velká pozornost věnována klasické sakrálně-profánní polaritě obcí (kostel-hospoda).

Uvádění českých ekvivalentů k vědeckým jménům rostlin je přizpůsobeno účelu textu; kde se nepředpokládá zájem mimobotanické veřejnosti, jsou uváděna jen jména vědecká v nomenklatuře Klíče (Kubát et al. 2002).

4. Výsledky

I

Vozová cesta vede rozhraním lesa a průmyslového areálu, lesem jde vysoký val, na něm dřín, babyka, hájové kytky. Geologové ho v rukopisném průzkumu hald vymapovali jako něco, co patří k dolu, odval či

násep trati, jenže on je to tisíciletý val hradiště, a také vida, je složen výlučně z povrchové opuky, a ne z hlubinné hlušiny. Pak se v lese otevírá vrcholová plošina kopce, louka a kostelíček svatého Jiří.

Roste tu pýr *Agropyron intermedium*, ale místní populaci tvoří vysoké, široolisté rostliny s dlouhými, plnými klasy a širokými plevami, což se po dosud nepublikovaném genetickém studiu (dr. Krahulec a kol., BÚ AVČR) ukazuje jako něco krajně podivného – jsou to po Čechách rozptýlené stopy po ojedinelých dávných přikřížení pšenice, kterou v dalších generacích genom pýru převálcoval, ale část pšeničné informace byla zachována. Pýr s pšeničnými geny. Neení to dobrá úvodní symbolika?

Není, pokud to nedovedete číst i jinak, než jen jako střet černé špíny s rasově ušlechtilou čistotou. Dá se to chápat i obráceně, jako tajné uložení zlomků genetické informace druhdy u nás pěstovaných a dávno už vymizelých druhů a odrůd pšenic. Pýr – antikvář, za jehož odřeným pultem spí torza vzácných rukopisů, zachráněných ze stoupy času.

Dva kopce vedle sebe. Další významný a provokativní jev – halda naproti hradišti. Údolí mezi nimi má napravo oměj a lilie (*Aconitum lycoctonum*, *Lilium martagon*), nalevo břízy a akáty na toxických substrátech haldoviny. Divné není, že to tam tak vyrostlo a je, ale že tato opozice moderního a starého trvá. Vztah je stabilní jako dva balvany o sebe opřené. Průmysl a ideologie tu už měly návrší s kostelem na lopatě, mohly ho nejen dohnat, ale předehnat a vyřídít. Nikdo to neudělal. A vysvětlovat to náhodou, zázrakem, prvoplánovou racionalitou nebo prvoplánově iracionální morálkou (např. „komunisti bůhvíproč...“)

znamená jenom, že tomu všemu nerozumíme a příliš ani rozumět nechceme.

II.

Libušín. Děti jdou ze školy, cikáňata a češata spolu; všude, kde to není na dvě party, je dobře. Za obcí vede silnice mezerou dvou výsypek, strmých kopců nové divočiny. Břízy už jsou přerůstány akátem, a pod nimi se dere třetí generace: javory. Jedna halda je vzdor bezprostřední blízkosti obce kryta neprostupným lesem, jen místy tam vede do houští ulička, zakončená zbytky mejdanu. Zato ta protější je již novou kulturní krajinou – vysoký a hustý les protkaný sítí pěšin, je to bludiště a rejdiště, je to místní lesopark, prostor k večerním procházkám (cikáňská babička se psem – noblesní a moudrá stará dáma) i k dětským šarvátkám (vzápětí kolem mě proběhla uslintaná horda mávajících klacky) a k depozici odpadků (ale ne kamkoli, ale do prohlubní pod křoví, je to trvale udržitelná kultura). Krajinka ze Sna noci svatojánské, na akátu sedí Oberón s Titánií, athénští ochotníci zabloudivi ve křoví, elf krade víle černou šálku s flitry, kterou tu posléze nalézám. A krabičku od cigaret *Prima Optima*.

III.

Ve Vinařicích, v šeré hospodě Na staré rychtě se každé pivo platí hned do ruky, čárky se nepíšou, kdepak. Zato ale se podává kafe pravé, ne z usušeného lógru jako všude jinde v Čechách, a k tomu jahodová bublanina! Stín nějakých poctivých starých časů, ale jakých? Milenci se přišli vyčůrat a zase odešli, květnové dopoledne. A venku je Balkán. Vinařice nejsou ves, ale městečko; žádné zahrádky ani vilky. Pravo-

úhlé ulice mezi holými zdmi, domky navazují na sebe a na vysoké zdi dvorků, takže všechno žije někde za zdí, kdežto ulice je prázdná, s pestrým dlážděním, každý kousek jinak, nebo taky jen prach a pampejšky, slunce a stín, nízké sloupy s elektrickým vedením, městská ulice končí na obzoru a na jejím konci se otvírá náruč zeleného stepního venkova. Jako někde u Dunaje v Rumunsku. Prádllo na střechách, přístavky, neomítnuté zdi, vikýře, terasy, štíty a stříšky, komíny, antény, skleněná pergola u domu, víno a hrdličky.

Pak je tu náměstíčko, rakousko-uherské s parkem, vida ho tady v chudobném rumunském městysi, a mají tu park a několik secesních budov, školu, to je dědictví monarchie. Ale nějak se s tím od začátku zacházelo urbanisticky jinak, než jsme zvyklí, na konci náměstí totiž najednou končí město, nečekaně ostrý řez, hrana svahu s akáty a jilmy a stráň se silnicí a přes údolí stojí a strmí Vinařická hora. Náměstí se na ni nedívá, stojí k ní zády, obráceno sobě do ulic.

Mezi Vinařicemi a horou je bariéra oplocených sadů, tudy to nejde. Ale kousek dál je konečně ulice, která stoupá k hoře. Najednou nějaká nebezpečná vůně, co to je? Jako bych cítil krev. Snad je to pach nějaké skládky. Během pěti domů město stoupá od baroka (kaplička a snad bývalá formanská hospoda?, velký barák) přes skromné devatenácté a začátek dvacátého století, přes nějakou potuněnou bytovku ze sedmdesátých let po podnikatelský barok; místní krasoduch si tam dal bílou terasu s pěti bílými polonahými sochami (z Hornbachu asi), ale mezi tím vyvádějí černý vlčák a černý knírač, krása náhody, černá a bílá, kouzlo nechtěného. Na opačné straně akátky, ani les ani remízek, křovina,

stromořadí, rumišťe, skládka, ode všeho něco. Typický neofyt Kladenska *Virga stri-gosa*. A těsně nad tím vezme ulice nečekaný konec, vedlo to jen do lomu, kde se pak hodnou chvíli motám mezi ploty, slepými cestami vedoucími ke skále nebo do křoví a cestami volnými, kudy ale nemůžu, aby mě nevyhnali.

Na hraně lomu je typická kombinace starých pastvin, úhorů a lomových odvalů: křoví *Ligustro-Prunetum* Tx. 1952 a nízké trávníky *Fragario-Festucetum rupicolae* Bureš 1976. Pak plot a za ním světe div se obnovená suchá pastvina ve velkém komplexu starých sadů, druhově bohaté trávníky, ale tentokrát pár centimetrů nízké, nejtradičtější management zdárně obnoven. Co tu asi drží, ovce? Zhruba se stejnou pravděpodobností pštrosoy nebo vombaty, ale vedlejší účel trvale udržet mizející stepní vegetaci se na své hlavní prostředky nechlízí.

Vrchol a svahy Vínařické hory, kdysi zcela holé, teď huňaté lesem – nelesem. Není to les, je to ztopořené křoví, opět nová divočina. Nedá se tudy úplně snadno projít, neznáme-li terén, stále to ještě zraje a na mělkých půdách přirůstá. Epizody zalesňování (akát, ale i původní dub) i pozdějších lokálních dokrašlování (*Laburnum anagyroides*, *Lonicera tatarica*) a rovněž šíření neofytních dřevin (*Mahonia aquifolium*). Zároveň dosud přetrvávají stepní trávníky a skalky.

IV

Starý lom se svými mravkovy a svižníky spí na slunci. Březové hájky, třešňové hájky. *Cotoneaster integerrima*, *Vicia pisi-formis*, *Taraxacum* **Erythrosperma*, *Cicindela campestris*, je to celá soustava lomů

vykousaná do boku hory podle toho, jak se ve stratovulkánu daly sledovat vrstvy bazaltu mezi jalovými pyroklastiky.

Všude pěšinky, vysbírané suché klacky a klestí, paloučky s nízkým trávníkem uhájeným vůči nástupu lesa sešlapáváním, hájíčky podrostlé trávou; je to kulturní krajina. Kultura trampská. Nová nezemědělská kulturní krajina, která navázala na skrytě přítomnou tradici mezolitu. Vážně, co by bylo s kopcem, nebyt trampů, turistů, výletníků a vandráků? V okolí pěšinek, na skalních vyhlídkách, na horní hraně lomu roste *Festuca valesiaca*, *Veronica prostrata*, *Carex humilis*, *Potentilla arenaria*... jsou stabilizovány sešlapem, který nahradil pastvu.

V největším lomu zachyceno architektonické dílo trampské kultury, kombinující účely praktické s kultovními a estetickými. Lépe řečeno struktura obráží fakt, že v přirozeném myšlení (pravěk – divočina – recentní trampské apod. subkultury), tedy všude mimo panství novověké racionality, nejsou od sebe tyto tři motivy nutně vůbec rozlišovány; praxe je zde jednou z možných obřadných (např. magických) manipulací, obřad je zcela utilitární, rutinní praxí, a to vše je nutně svázáno s estetikou. Zhruba ve zlatém řezu lomového dna byl z vysbíraných kamenů poskládan přesný kruh o poloměru ca 10 m; největší kameny jsou v řadě, menší jsou přiloženy k sobě tak, aby držely pohromadě, takže tvoří drobný val. Stáří struktury těžko odhadnout, ale jistě nebyla zcela mladá – většina kamenů nespočívala volně na zemi, ale byla zatlačena do půdy. Uvnitř kruhu bylo ohniště, silně excentricky posunuté o mimopohledovou osu ke straně lomu, částečně zavalené menšími kameny. Okolo něj bylo ve vzdálenosti ca 0,6-1,2 m

rozmístěno dalších sedm různě velkých kamenů v nepravidelné skupině zhruba obkružující ohniště. Kromě těchto kamenů byl vnitřek kruhu vysbíran zvláště pečlivě až do nejdrobnějších úlomků horniny. Mimo tuto plochu je už dno lomu pokryto menšími kameny a dále od kruhové struktury byla zjištěna i další menší ohniště. V celém lomu bylo nalezeno jen málo odpadkových substancí, patrně však nebyly páleny, nýbrž spíše odnášeny z lokality (a zčásti i možná zahrabávány někde nablízku). Rovněž palivo bylo patrně spotřebováno až na poslední větší větvi s opáleným koncem, snad s funkcí pohrabáče, která zůstala opřena o kámen u ohniště. Na kamenech velké kruhu byly nalezeny dvě prázdné sešlapnuté plastické lahve a uschlý krajíc chleba. Zato větší počet drobných potravních odpadků (stanioly, igelit, plechovky), většinou dosti pečlivě zmačkaných na malý objem, byl nalezen pod těmito kameny. Je zřejmé, že těmito drobným depozicím nelze přičítat primárně magickou funkci např. votivních předmětů (jak bychom možná udělali v případě neznámé, např. fosilní kultury), nýbrž motivem naopak bylo rychlé a pohodlné formální odstranění předmětu tabuizovaného tj. rituálně nečistého. Zřejmě je příslušnost k operaci známé u mainstreamové kultury pod metaforou tzv. uklízení odpadků pod koberec, kdy je hranice rituální čistoty nastavena opticky – nesmí být nic vidět.

Neméně zajímavý je i vegetační aspekt věci. Dno lomu s nízkými šlapanými trávníky lze označit opět jako stadium as. *Fragario-Festucetum*. Okrajové části dna kryjí vzrostlé osiky a břízy, odlesňovací aktivity byly zde již nižší, případně byly stromy vůbec tolerovány. Skladba podrostu opět však ukazuje na hojný sešlap a lokální dis-

turbance (např. při přenocování). Lomové stěny a osypy stěn jsou však již mimo podobné vlivy. Např. na nepřilíš strmé bázi severního svahu jsou rozsáhlé (desítky m²) porosty as. *Impatiens-Dryopteridetum filicis-maritima* Chytrý 1993 s převahou druhů extrémně citlivých vůči sešlapu (zejména souvislý pokryv kapradin – na zazeněných osypech *Dryopteris filix-mas*, *D. carthusiana*, na skalkách *Polypodium vulgare*, *Cystopteris fragilis*). Ostrý gradient přímého lidského vlivu je více než patrný a je v protikladu s běžnou představou o všudy přítomné a difuzní pohybové aktivitě trampů, výletníků apod.

Jiný lom, mladší; prázdný a horký jako z westernu. *Androsace elongata*, *Senecio vernalis*, *Lactuca viminalis*, *Filago arvensis*. Pak jdu bez cesty kolejovým pásem zeleného lánů pšenice bez jediného plevele a s hrudkami hnojiva. Ani skřivan. Ale na sto metrů daleko na mě zírám dobře třicetihlavé stádo muflonů, pasou se, vyvalují a chodí sem tam jak banda zlaté mládeže; pšeniční monofágové již odvyklí přírodě.

V

Pchery začínají podél vilek veselým jarním trávníčkem, kde kvetou sedmikráska, pampelišky a popenec. Ty Pchery jdou s kopce dolů, ani ves ani městečko to není, jako by se všechna architektura neustále hádala a vzájemně na sebe obořovala. Na slepé zdi domu, který se odvrací z ulice, je vybledle psáno *Za mír se Sovětským svazem a s přáteli celého světa*. Tedy i se mnou, myslím si spokojen, protože já myslím jsem přítel celého světa. Přes nápis jde malé graffiti jako nenápadné logo nového ducha. Ale v Dělnickém domě je televizní

kravál, tma a pusto; druhá hospoda: S povětostí nejdál dojdeš, sousedovic Anička nedošla ani za mlejn (vyobrazen mlejn). Na nástěnce se slibuje Totální nasazení, Sex deviants, Vlastenecko-dobročinná obec baráčníků. Pod hájem ve Pcherách za týden. To musí být nářez!

Ale třetí hospoda je stará, degradovaná troska prvorepublikové kavárny, šťastná ve svém pivě a šikmém sluníčku; tady bych strávil půl života. Přinesl ji déšť či vodopád? Mají tu rádio, biliár, vyobrazen mušketýr z piva Mušketýr a Švejka s fajfkou a botami, opakovaným překreslováním změněný jako Kikina v holčičím památníčku. Velká okna; i za mračného jara je tu zvláštní jas. Hnědá, žlutavá, ryšavá, krémová, žlutá hospoda U Vašáků. Umakart na stole je už skryt pod ubrusem, ale pod každým popelníkem na ubrusu je umakartový osmiúhelník s vyobrazením polygonů se strukturou dřeva. Trvale udržitelný umakart. A dva loudiví pejskové, jezevčik s lysinou na zadku a jezevčikoid zrzavo-smetácký. Na podlaze z dlaždic.

Nad farou, z níž je teď ruina, je zarostlý svah s plaménkem plotným, a nahoře barokní kaple – zvonice spíš? ne! dnes jen křeč škeble bez perel, jež leze v klepetech té skvělé zeleně. Co tady se dělo! Bývala to stepní stráň na ostrohu s plochým táhlým vrcholem, otevřené čelo krátkého svahu, a ta široká, nízká zvonice byla dominantou šitou na tělo této milé skřiváncí pustiny. Pak se tam začaly kombinovat výsadby dřevin se spontánním zarůstáním druhově pestrými křovinami, viděl jsem tu krom jiného i kalinu tušalaj, *Viburnum lantana*. Naposled tam nacpali – ó hrůzo – stříbrné smrky, těm se tam ovšem nevedlo, a navíc hned zarostly taky, tak všechno kolem nich vzali herbicidem. Dneska je tu chemická

poušť jak v Iráku, z ní trčí ty zachráněné strašlivé parkosy. Jediné, co jinak přežilo, jsou kupodivu fialky, které teď kvetou jak o posledním soudu, a pak tisíce semenáčů jedovatého neofyta zlatého deště (štědřenec *Laburnum anagyroides*), který to během pár let zaroste znova. Uprostřed té ostudy vězí jak dnavý palec zvonice, kvůli které se to celé nejspíš dělalo. Zvonice byla konstruována pro volný obzor a volné prostranství, a ještě by byla opticky přijatelná v zelené a bílé náruči stepních křovin. Teď se má změnit v patatou kadibudku ve smřčině. Tady – a ne na hořících kladenských haldách, ne na smetištích a v putykách suburbánní zóny – tady se ukazuje osudná a ostudná ztráta vztahu ke krajině, ke kultuře a k přírodě, zmrhání citu i rozumu.

VI

Švestky v bohlelavu podél silnice, plamének plotný v korunách (*Conium maculatum*, *Clematis vitalba*), krajina celkově zrušmištnělá. Obzor kombinuje dominanty blízké a vzdálené, staré a moderní, je tu Říp a Středohoří a různé věže a komíny a haldy kolem Kladna. Celkově je to pozoruhodná roztržštěná, heterogenní scenerie vyrůstající z roviny jak Maroldovo panorama, s touž exaltací, ale ne nutně s touž tragikou. Nutí spíš hledat kontrasty, porovnávat, blížít se a vzdalovat.

V osadě Theodor zas hospoda: stará, rohová, zase krásná, židle thonety, sražené stoly, ve výbavě je vidět postupná konzervativní, zdrženlivá evoluce, ne pokrokářské kulturní skoky, šmahem ničící vše staré. Ty hospody zdejší! Nelze je zpravověřit, nelze je konzervovat, nelze je zkazit. Ilustrované keramické popelníky, snad od nějakého

výrobního družstva z poslední čtvrtiny XX. století: právě takovýhle elegantní, svižnou kurzívou kreslený ornament s květinami a spirálními úponky jsem už jednou viděl; na domovní zdi naproti čajovně pod hradem ve městě Šejzar nad řekou Orontes v Sýrii.

VII

Nad Brandýskem je dlouhá bílá stráň na slunci, tentokrát zachovalá, zarůstá kadičky a višní, jsou tu i výsadby, ale také zas cesty a pěšinky a lůmky, které původnější vegetaci zachovávají; v běžné garnituře stepních trávníků je *Carex humilis*, *Thymus praecox*. Nahoře v obci hospoda na Veverce; zatáčka silnice; holčičky trhají bez; vevnitř sedí Bobina a Láďa. A ještě Vašek. Intermezzo kulturně antropologické a filologické: co tak asi řeší místní obyvatelstvo, jaké jsou běžné problémy domorodce? Tak někdy proniknout do té složité, jemné a divošské duše! Bobina vzala do hospody čubičku, ošklivého chlupáčka, který prosí třepaje sepjatými tlapkami, jenže ona se právě vyválela v něčem strašném, a Láďovi se to nelíbí. Vašek sekunduje, řekne za každou větou do prázdna Nech toho, Nechte toho, tím vzniká zajímavý trojzpěv. Spor má pomalý důrazný rytmus, jako když se hrají karty (lento espressivo). Nebo by to mohlo být nakonec libreto k opeře; trvá to skoro hodinu, následný zápis je jen ilustrativním výtahem z autentické sekvence; v plné míře nemohlo být zachyceno charakteristické opakování a kolážování významových motivů, sousloví i celých argumentačních postupů: *Ten pes tady bude. – Ne, ten pes tady nebude. – Nech toho. – Já ti to říkám. – Já ti to taky říkám, toho psa si odvedeš. – Já ti ale říkám, že to jseš jedinej, kdo to*

tady něco cejtí. – Nech toho. – Bobino, bude smutek. Bude válka. – Ten pes za to nemůže. – Nech toho. – Dyt' smrdí jak sergej. Ten pes tady nemá co bejt. – Ten pes sem přišel čistej. Já za to nemůžu, že se pak vyválel v tom. – Nech toho. – Já ti říkám, že ten pes tady nebude. – Hele Láďo. Já tě znám pětadvacet let. – Nech toho. – Já tě znám pětadvacet let a my jsme spolu skončili. – Nechte toho. – Já tě znám taky pětadvacet let a budu tě znát dalších pětadvacet let a ten pes tady nebude. – Já ale tě potom potkám a ty budeš mít už nějakou hůl, já ti jí podkopnu. To fakt udělám. – Ty teď chyt' toho psa a vyhoď ho ven. – Nechte toho. – Proč ho mám něco. – Protože já ti říkám, ten pes smrdí. – Nechte toho. – (přišla Jaruna): Čau děti! Čest práci! Co to tady smrdí?

VIII

Ve vlaku byl drobný nápis stříknutý přes šablonu *Vyhoď fašistu z okna. Antifa*. Součástí je návodný piktogram; jednoduchá, solidní grafika. Jednou jsem tady zase viděl holčičím písmem napsanou báseň, kterou pokládám za nejvyšší pozoruhodnou a opět ilustrující prezentovanou představu kvalitativně nové krajiny vychovávající své osobnosti k novému způsobu vztahování:

*Srdce srdce milovalo,
srdce srdci srdce dalo.
a teď srdce srdce prosí
at' to srdce v srdci nosí.*

IX

Mikovice a Minice na konci Kralup, a celé to údolí až do Zákolan je omšelá a šedivá, jsou tu chaloupky a statky, akáty raší a kaštany kvetou, kaštany vzepjaté nad chaloupkami, drůzy chaloupek a jinde zase

nevědné plechové boudy. Všude jsou stopy někdejší drsné bukoliky kozích pastvin a černých skal, a dnes je tu táž bukolika, ale ruderální, s vlašovičnickem pod akáty a letním prachem; skály zmizely. Terasy zahrad s kustovnicí a vinnou révou, všude šeříky, i vysoko na zdech. Kapely v hospodě Na Krétě, 20.V.06: *Monty Pičusův létající pes, Funus („sobotní podvečer oživí Funus“), To nikdo neví, OHM jednotka odporu (Ω), Socha hrocha.*

Lesy jsou tu všechny druhotné, na starých mapách (1780 a 1850) byly jen remízky v úpadech svahů. Vlezu do lesa, je tam dub s borovicí černou a akátem, v podrostu spousta kokoříku *Polygonatum odoratum*, ale navíc jen nejobyčejnější lesní buřeň, a hned v lese vysoká halda s chudíčkou březinou a motokrosem. *Štola sv. Václava, + po roce 1836.*

Je to ale vlastně něžné a nostalgické, celé to zákolanské údolí, ty zborčené zídky, stráně zarostlé, sesuté terásy rozmetané kořáním akátu. To chátrání, ten trvalý odliv. Vítr nese clonu jabloňových plátků. Oprýskané, nikdy nedostavěné a už zvetšelé domy, stráně pokryté akátem a zemědýmem *Fumaria vaillantii*, skládka s nápisem *Skládka zakázána*, prastará dřevěná lávka s železným zábradlím přes potok, srpem pozaté kusy pampeliškového trávníku, černá slepice na zelené trávě. Pás samot, co se chtěl stát městem a nikdy nebyl ani vesnicí. Jed nostalgie, lék nostalgie, jemný černý poprašek marnosti, který se drží na všem okolo. Tak blízko Budče a Zápotockého – a nic. Nikdy nic.

A také je to ale vlastně hezké, že z údolí žádný režim neudělal svou výkladní skříň, ba nenechal skoro ani logo. Pietní klid kostí. Stará hospoda U Libuše leží ve vůni zmok-

lého prachu, *prší na okurky, říkají v hospodě. Ty kvedlačko! – Von ten bíbec betonoval a zpíval při tom Já jsem malej brabeneček, vole. To snad není možný, zná mě celá obora.* Zdejší kult Antonína Zápotockého není vůbec přehnaný. Parčík se sochou – ale spíš loučka s pivoňkami, pak pamětní deska na domě, a v hospodě perokresba a: *Zde sedával a na harmoniku rád hrál zákolanský rodák....* Diagnóza: lokální kult lokálního světce. Hagiografie je sice známá, ale mnoho se z ní samotné nevyvozuje; důležitější je ta lokální příslušnost. Je to kult, jež nekompromitovala ani oficiálnost své doby, ani různé pozdější reflexe konce starých časů. Antonín veze kmín. Kde domov můj, Franta veze hnůj (česká z Lysolaj).

Zápotockého socha má na místě nějakého staršího nápisu plechovou tabulku tvaru obilného zrna s vyfrézovanou naivní kaligrafií Antonín 1884-1957 Zápotocký. Kurzivní vlnovitá písmena s velkými sekerovitými paticemi jsou pečlivě zdobena drobným ornamentem. Divoká krása a bezprostřednost jako někde v Mexiku.

X

Cíl a střed pouti; tady nahoře jsem poprvé. Nikdy jsem nechtěl vystoupit na Budeč, bál a štítil jsem se. Vylezte na Budeč, napijte se limonády a uvidíte, jaké začnete mluvit řeči. Nejhezčí je kopec Budče na družicových snímcích Google Earth. Úbočí a údolí okolo mají unikátní strukturu, již tvoří mnohočetné souběžné linie a pásy křovin na okrajích cest, mezích a terasách v někdejších sadech, takže vrcholová plošina je jakoby obalena ornamentální svatozáří. Něco podobného se ve středních Čechách nevidí a nic hezcího si Budeč nemohla za-

sloužit; o to lépe, že to není jen tak vidět ze země.

Sám kopec je od začátku navrch neautentický, vyprázdněný, vykukaný tisíciletým díváním se. To je ostatně pro místa legitimizačních mýtů typické. Les v ohybu cesty patrně vznikl ze starého zarostlého sadu, jsou tu višně a švestky a k nim jasan, babyka. O kus dál začíná léta nesečená savana – luční lado s ovsíkem, pýrem, kopřivami a šípkovými keři. A jednotvárná ruderalizovaná kulturní louka, hluchavky v pampeliškách, to nejhorší možné. Ale podél cesty roste kozinec, trávnice, pcháč bělohlavý, jilm (*Astragalus cicer, Fragaria viridis, Cirsium eriophorum, Ulmus montana*). Ale na hřbitov nailili herbicidy – klidný spánek! A různí výletníci tam na sebe mluvili v tetelivé náladě vzájemného omrkávání a pokusů najít svého posluchače a něco říci. Tady by chtělo poslouchat dlouho a různé lidské typy, ale náhodný záslech byl tento: Pamatuju Budeč jinou. Krásnější; bez toho křoví. Tady byla márnice a podívete se, jak to tam vypadá teď; nic se nedaří, ale to je tak v této zemi. Naše chyba, ale nakonec my nejsme ani národ, žádní Češi, taková nakřížená směska. Všechno je to v lidech, jo. Víte, svatý Václav, toho zabil vlastní bratr. I tu Ludmilu nakonec uskrtili a tak to šlo dál... Jasně, paní inženýrko, dějiny měly být jinak. Dějiny by měly být jinak. A Čechy by taky měly být někde u moře, že ano, a ne tady, v těch lánech kopřiv. Zajímavá neúcta k sobě a k dějinám. Tak my Vám děkujeme, paní inženýrko, a my už pojedeme.

XI

V Dřetovicích před kulturním domem sedí suburbánní obyvatelé. Jeden má holou hla-

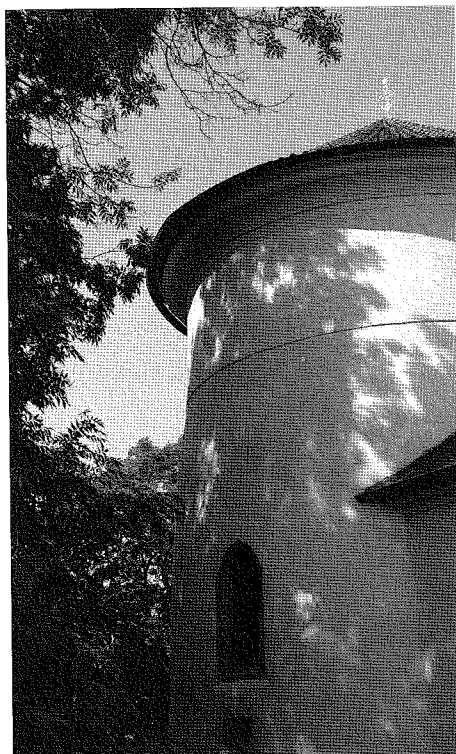
vu a na fousech copánek, druhý je fousatý máňa vzor 1975, třetí má šátek jin-jiang, a čtvrtá je slečna učitelka. Slunce pije vodu, vzdálená oblaka, cáčorka (*Motacilla alba*) sedí na kontejneru, ves se klade mezi kostelem svatého Václava a kapličkou panny Marie. Vysoká mez s teplým pýrovým trávníkem *Falcario-Agropyretum* v kontaktu kustovnicového křoví, v něm šalvěj hajní (*Salvia nemorosa*). Skoro venkov.

**CHTĚLY by jsTE PejsKa
či FenKu oříška narodily
se 12.05.06 za měsíc a půl
může bYt vaše , prohlýdKa
je možná voLejTe
(IhneD)
***číslo mobilu**

Leč jaký venkov! Od Okoře k Budči a Neuměřicům jde pás členité krajiny, která vykazuje nápadně venkovský ráz. Na první pohled je to jen podivná a šťastná výjimka, ale jak by se někde takový relikv staré krajiny mohl udržet? Ve skutečnosti to není nic než opět příměstí, tentokrát však opatřené ritualizovanou ideou venkova. Jak tato krajina funguje, čím je stabilizovaná? Většinou už ne selskou ekonomikou, ale právě svým venkovským vzhledem, který je tak blízko u Prahy atraktivní. Ritualizace spočívá v tom, že původní zemědělské účely byly nahrazeny takovou údržbou, která už odpovídá mnohem spíš potřebám rekreace a služeb v příměstí. Louka se neseče na píci, ale kvůli petrklíčům, cesta zůstává postaru bez asfaltu kvůli jízdě na koni, lávka přes potok je z obyčejné traverzy, protože tento venkov už nemá komplex méně-

cennosti a nepotřebuje si hrát na pokrok – ba naopak. Jen tam tu lávku nechte, jinak by nám sem jezdili Pražáci – řekne lokální patriot, novousedlík, sám Pražák, který se tady ve venkovské idyle rozhodl strávit zbytek života. Tady už nejsou střety mezi protagonisty města a venkova, pokroku a tradice, starého a nového, ale polarizuje se třeba jízda na koni oproti jízdě na kole, starotrampská chatička oproti chalupě a ty dvě oproti nové vile. Pokrytectví, ztráta opravdovosti, rozvrat hodnot? Výsledek vůbec není špatný; v Okoři se točí úžasný sto let starý funkční kolotoč, vedle něj stejně starosvětská plechová střelnice s hra-

Budečská rotunda.

Foto Z. Štorchová

jícím kolovrátkem, a pak v údolí minutu po sobě uvidíte dva vzácné motýly, takový kousek od města napohled nemyslitelné, batolce duhového (*Apatura iris*) a nesytku sršňovou (*Sesia apiformis*).

XII

Černý statek v zelených vrbách, podjezd silnice.... Stehelčevy... Pod buštěhradskou haldou jako pod hrdou a panenskou horou, jako pod sopečným svahem... Vrapice, vše kolem houstne a pustne... Před Dubím je na svahu les s dřínem, neuvěřitelně zachovalý a podobný doubravám karištejnským, a kousek níž u silnice obydlená halda, na části něco jako obytná veranda přilehlého domu, na části trvalý terénní záchod... Kladno-Dubí, nahoře je krásné pusté, opuštěné nádraží v šikmém slunci jako z Chiricových obrazů... Švermov, Mayrovka a zpátky k Libušínu.

5. Diskuse

Riskuji tu nařčení, že obhajují neobhajitelné, chci-li ukázat širší okolí Budče jako krajinu suburbánní, a přece krásnou, stabilní, vývojově perspektivní a dokonce s některými pozitivními rysy, jaké krajina tradiční nemívá. Bez rizika by naopak bylo po sté prvé velebit krásu a stabilitu tradiční zemědělské krajiny a proklínat vše, co se konvenčním představám o tradiční krajině vymyká. Naprosto netvrdím, že by udržovaný názor o krajině jako kolbišti stabilní tradice s ničivou moderností byl od základu mylný. Spíš je triviální: v teorii jsme se s nutností chránit tradici kultury a přírody vypořádali už více než před stoletím, takže teď už povídáním praxi nepomůžeme. Nekonečné papouškování stále

Zastávka Kováry.

Foto J. Votýpka

týchž ochranařsko-vlasteneckých proklamací tedy zavání ideologickým pokrytectvím, myšlenkovou leností a citovou vyprahlostí. Přístup, který tu zkouším tematizovat, nechce pohled klasický vyvracet, ale doplnit jej znepokojivým zjištěním, že nejde o absolutně platné pravdy. Doplnit jej tak, aby jeho výsledkem byla neideologická, rozporuplná, dialektická a vnitřně diferencovaná ambivalence našeho vztahu k české krajině.

Co se tedy v staronové příměstské krajině studované oblasti ukazuje:

Výchozí nastavení: stará diverzita a její moderní překrytí. Substrátem je stará sídel-

ní oblast, zemědělský základ s lesy, stepními pastvinami, slatinami, slanisky a skalami, a s tradicí selského života. A zároveň zasahuje porušení tohoto řádu, evidentně trvalé přinejmenším od počátku uhelné těžby, tedy bezmála už dvě stě let. Polaritu tvoří na jedné straně jevy tradiční, tedy venkovské a zemědělské, a na druhé jevy moderní, tedy městské a průmyslové. Výsledkem jsou nápadně časté a vyhraněné kontrasty neslučitelných jevů, a to zejména jevů z různých historických vrstev. Nebezpečné známosti a nebezpečné blízkosti, které proti běžnému očekávání trvají desetiletí a staletí: právě labilní konstrukce mohou být ty nejstabilnější. Přátele si člověk nevybírá.

Diverzita: typická je současná přítomnost jevů velmi různé pozice v rámci jmenované polaroty. Co profiluje zdejší biotickou diverzitu: na jedné straně jsou zde skutečné relikty na reliktních biotopech, zejména staroholocenní biotopy stepní. V příměstí však můžeme mluvit také o reliktech předcházející, agrární fáze vývoje krajiny. Sem patří biotopy luční, hájové, polní a můžeme brát za reliktní např. i biotop vesnického rumiště s tradičním managementem a s výskytem archeofytických druhů zavlečených sem už v pravěku a dnes omezených právě jen na tyto kulturní, nicméně vývojově konzervativní biotopy. Na druhé straně četné druhy mají dnes útočiště naopak v biotopech suburbánních. Z druhů Červeného seznamu (Holub a Procházka 2000) je na kladenské haldy omezen výskyt např. *Polycnemum majus*, *Atriplex rosea* a *Polystichum aculeatum* (Sádlo in Gremlica et al. 2005). Specifickou skupinou jsou původní druhy, které se však rozšířily z pěstování nebo zavlečení do suburbánních biotopů. *Apera interrupta* (halda na Mayrovce, 2005) byla vymizelým druhem české květeny, druhý krátkodobý výskyt původem z dovezeného travního semene měla v suburbii Prahy kolem r. 2000. *Anemone sylvestris* roste u trati v Kralupech-Mikovicích jako pozůstatek pěstování. Konečně k svérázu místní biodiverzity patří i druhy zavlečené. Nápadně hojným invadérem je zde kromě *Robinia pseudacacia*, *Clematis vitalba* či *Mahonia aquifolium* zejména všudypřítomná *Virga strigosa*. Druhy jako *Polygonatum cf. biflorum* (Libušín 2004), *Anemone japonica* (Mikovice 2006) a *Pyracantha coccinea* (mnoho lokalit na severním okraji Prahy, 2005-6) jsou dosud neuváděné

zplanělé druhy pro ČR (cf. Pyšek et al. 2002).

Jiný příklad, tentokrát z kulturní sféry, jsou místní toponyma, podobně pestrá a stratifikovaná jako biota. Fascinující je svět zdejších toponym – takové jižní Čechy, těm se to ovšem fascinuje, když se vše dá podložit homogenním češtvím, starobylostí, zlatými časy středních cest! Tady není pravda, krása, dobro a moudrost, ale drsné kouzlo toponym jako záznamů života. Jména jako panák rumu na mraze; chutná to, jako když kousneš do dřeva. *Budeč, Budihostice, Libušín, Libochovičky, Kvíc, Přelíc, Kvíček, Těhule, Theodor, Korea, Čabárna, Motyčín, Mayrau, Muncifaj, Smečno, Pašijová draha, Barré, Prago, Max, Schoeller, Wanieck, svatý Salvátor, svatý Gotthard, Ers, Krlíš, Hostibejk, Na Cimrmanském, Pchery, Hnidousy, Ronna-Gottwald III, Ludvík-Kateřina, Bůhzdař, Na feruli, Teplák-Zápotocký IV...* jaká slova, jaké změti! A jaká expresivita; už jen Kralupy, to těžké černé a zelené jméno, které zní, jako když plivneš vráně do zobáku! Jména starobylá a zašifrovaná, zdánlivě znějící jakoby před slovanská a poslovanštělá. Jména klasická a jadrná. Jména novodobá a namnoze znějící jako perzifláž ochoty a vůbec schopnosti něco soudně pojmenovat.

A konečně diverzita subkultur: motorkáři, trampové, zahrádkáři, pankáči, zloději a svobodné matky jsou zde přítomny v téže hospodě, v téže rodině, v téže osobě...

Zdejší diverzita je tedy založena velmi širokým výběrem reliktních původně velmi pestré zemědělské krajiny, doplněna opět velmi pestrým rejstříkem moderních invazí a zejména pak vším, co vzniklo v novém kontextu z jejich následné koexistence, kolevoluce, fúzí a křížení.

Cesta k Jakubu Votýpkovi.

Foto T. Rasi

Struktura vztahů: Tato koexistence je blízká vztahu substrátu a superstrátu v lingvistice. Nejde tedy (nutně jen) o proces postupné transgrese moderního nad tradičním. Ta je samozřejmě v nejdouhodobějším měřítku přítomna, ale důležitější je, že nevystačíme s představou jednoduché postupující výměny starého a dobrého za nové a agresivní. Podstatnější než tato sukcese je jejich synkretismus, koláž, roubování, srůstání, provazování, přežívání legitimované novým řádem. Relikty trvají a prospívají naroubovány na nový substrát, objevují se nové hybridní a synkretické persony a jevy, vůdčí úlohu převzaly brikoláže a improvizace.

Novými vztahy jsou formovány celé nové krajinné struktury, především „nová divočina“ vzniklá emancipací přírody od lidského područí a „nová kulturní krajina“ vybudovaná již na postagrárních principech. Hojně jsou úseky krajiny, kde se příroda emancipuje od vlivu člověka. Příkladem jsou zarostlé haldy, kde se dva tisíce (a možná sedm tisíc) let střídala pastvina, pole a kulturní les. Teď je to čtyřicet let, co ji těsně po dosypání opanoval akát, angrešt a plamének, a od té doby je to terra incognita – nikdo tam nevkročil. Nová kulturní krajina pak představuje partie znovu kolonizované s akcentem na nové, postagrární typy aktivit. Tak třeba nová divočina hald je znovu

Hole.

Foto T. Rasl

dobývána, ale ne už ve prospěch zemědělství jako v pravěku, ale aby se stala územím stvořeným pro noční pitky, venčení psů či dětské hry.

Jedním z mnoha příkladů toho, že nové se starým nutně nesoutěží a v soutěži nevyhrává, je vztah příměstské krajiny k zemědělství. Suburbizace od počátku destruuje strukturu vsi a selský management, a přece ani přímo v Kladně nedokázala vykořenit podprahové zemědělství, které stále prosakuje v podobě někdejších kovorolníků i dnešních zahrádkářů a odráží se v urbanistické koncepci převážně většiny zástavby Kladenska. Podobným reliktem – možná reliktem dělnického prostředí – je dosud živé venkovské současnosti, bezprostřední komunikativnost, starobylá prostomyslná

srdečnost, sdílení osudů v práci i ve zločinu; to vše tak podivné v dnešní silové převaze zchytalých agresivních narcisů ve městě i na venkově!

Složitost vztahů jde od jemných přesných sítí (jaké jsme si zvykli očekávat u tradiční krajiny) po neurčitost a náhodu. Často ani nelze jev vzniklý na bázi těchto vztahů snadno zařadit nebo vůbec říci, s čím máme tu čest. Sem by mohly patřit na jedné straně zjištění podivných živností (psí pastevec – Sádlo 2005) a rumištní nálezy arteficiálních objektů, nad jejichž původem zůstává rozum stát, a na druhé straně třeba pochybnosti o původu místní populace třešně mahalebky (*Cerassus mahaleb* subsp. *mahaleb*), pokládané dnes ve středních Čechách a jmenovitě na Kralupsku za původní

(Chrtek 1992, Kubát et al. 2002). Protiargumenty jsou jemné, takže sotva budeme v dohledné době s to říci něco jednoznačného. Souvislejší rozšíření druhu je omezené na oblast pěstování vína a přímo na viničné lokality; druh se ve své době pěstoval a využíval k barvení vína. V dobře vyvinutých, fytoecologicky zařaditelných křovinách druh téměř chybí, stejně jako na mnoha „původních“ xerothermních lokalitách. Naopak je hojný v ochuzených zarůstacích stadiích strání a na synantropních biotopech; častěji jej najdeme v akátině než v teplomilné doubravě (podobné chování má např. zjevně zavlečená *Colutea arborescens* či *Syringa vulgaris*). Archeobotanické nálezy druhu chybějí, což ale při dosavadní nouzi o data mnoho neznamená.

Dynamika: krajina, kde se něco děje. Krajina v pohybu. Běžné je pracovat s krajinou statickou, málo proměnlivou, a její dynamiku pracně rekonstruovat z víceméně synchronního obrazu, což pak svádí k četným interpretačním stereotypům. Tady dynamiku krajiny vidíme rovnou před očima in vivo a můžeme testovat, nejsou-li třeba naše příslušné dosavadní představy a hodnocení jen snadnou, nekonkrétní a ideologicky zatíženou metafyzikou.

Vlézt si rovnou do kadlubu krajinné dynamiky však není interpretačně snadné. Nepoznáte ji snadno, chybí odstup. Co by řekl soudobý muzikolog, etnolog o Novém Orleansu v době zrodu jazzu? Je to naprosté zprznění všeho staršího a původnějšího, viděno ovšem právě jen zpět do minulosti. Jazz se bude jevit jen jako zrudný pohrobek někdejších kultur. Ale běda, my vše nové vidíme vždy jen do minulosti. Rozpoznat znaky budoucí autonomie u čehosi, co se

zatím nestihlo diferencovat, to je jako hledat budoucí talent mezi miminy a budoucí dubisko v tašce žaludů.

Dnešní krajina mutuje a nikdy nevíme, kdo nebo co se stane úspěšnou zrůdou – novým a laskavým krajinným řádem. Na této hybridogenezí jsou však stále znát stopy původnějších konzervativních struktur; málokdy se staví zcela de novo z výchozích složek rozložených na prvocinitele. Mnohem častěji se pracuje s konzervativními moduly, které jsou tvrdé a křehké, přitom neomezeně lepkavé i pukavé. Není to struktura hradu z písku, kdy nová stavba vznikne až poté, co starou stavbu zcela rozboříte, ale struktura ledu o povodni na řece, kdy se kry lámou, plavou po vodě, opět dočasně tuhnou a lámou se podle nových pravidel. Dynamika tedy není všeobecná, a tedy libovolná či kompletně chaotická, ale kanalizovaná a vyvážená rozsáhlými zamrzlými oblastmi, v jednom měřítku např. regionálně tradičním zahrádkářstvím, v jiném dosti velkými oblastmi venkova, někdy dokonce ritualizovaného a konsensuálně udržovaného (okolí Okoře).

Na tradiční zemědělské krajinně jsme si cenili právě té tradice, která umožňovala vytvrvalost, odolnost vůči změně. Tradice je právě tím, co nová krajina nemá, a naopak o to větší vykazuje pružnou přizpůsobivost momentálním vlivům. Rubem odolnosti je křehkost. Rubem pružnosti je entropie, tíhnutí k chaosu. Trade off. Dřív tu byla, jak jsem si kdesi přečetl, „tisíciletá zkušenost, díky níž se rolník dokáže orientovat ve své zemědělské krajinně a dělat v ní moudrá rozhodnutí“. Teď je tu třicetiletá zkušenost, díky níž se našinec dokáže orientovat v tom maglajzu okolo a činit v něm moudrá

rozhodnutí, např. aby se dostal do hospody, tak musí přelézt svodidla, pak přes dálnici, dolů po náspu, ale tam, když to znáte, je už v jednom místě pěšinka a prkno přes příkop, a po ní kousek křovím a zadem okolo hangáru, pak tam byla díra v plotě, ale oni ji občas zase zadrátují, tak se to někdy musí přelézt vedle po starém tisu, on tam byl totiž kdysi hřbitov, a za ohradou je už asfalt a začínají domky a cedule Lahůdky, ale to je právě ta hospoda a tu ceduli si tam nechali, protože pivo a rum, to jsou totiž právě lahůdky, víte?

Má mě to naplňovat znechucením? Optimismem? Nenaplňuje mě to ničím. Co tu zažívám, je fádňí romantika. Jednotvárné povyražení. Banální zvědavost. Co vidím, je syrové, obyčejné... Nejsem milencem postmoderních krajín, natož těch tradičních, ale nikoli proto, že by nestály za hřích, ale proto, že se takový způsob obcování historicky vyvíjel už v romantismu. Nelze už k němu mnoho dodat. Mám ale rád krajiny – Popelky. Ty, které nemá nikdo rád. Mostecko, Sokolovsko třeba. Nebo právě kraj od Kladna ke Kralupům a Neratovicím. Krajina, která vyvolá v „milovnících krajiny“ vlnu hýkavého smíchu, když se o ní vůbec řekne, že je to krajina: „Napřed si tu špindíru zrekultivujte, a pak se s ní snad můžeme bavit“. Všimněte si ale, co je na Popelce nejhezčí: ne kouzelné šaty ve finále, ale ten počáteční myší kožíšek. Ten pohyb, kterým zvedá misku s popelem.

Krajina jako princezna? Ani náhodou. Vztah je hlubší, protože ambivalentní.

Tady, ve studovaném území, není pochyby, že jsme v Čechách, a to navíc v hodně plném smyslu. Lze to konstatovat jako trivialitu, jasně, jsme mezi Prahou a Řípem, kde jinde by byly typické Čechy. Zároveň,

vidíte ty vsi zkurvené blízkostí měst, ta chemii vyhoněná pole, ty žalostné zbytky nepečované a stále ohrožené přírody? Exemplerum Čech musí být někde jinde, v jižních Čechách nebo na Vysočině, a pokud zde, tak mějme exemplum Čech změtených, úpadkových, ohrožených ve své podstatě. Zároveň: ne, vidíme podivuhodnou, vždy živou, vítální změť starého a nového. Je to exemplum Čech nejen ve zlém, ale i v dobrém. Zelený oudol sevřený haldami, plný bezu a střemch, plný koček a slavíků, Říp na obzoru.

6. Ochrana přírody v urbánních a suburbánních zónách

Vzhledem ke zvláštním rysům suburbánní krajiny je zřejmé, že specifická musí být i zdejší koncepce ochrany přírody. Je to podobné jako ochrana přírody uvnitř měst, a naopak od tradiční zemědělské krajiny se to liší tak mnoho, jako se liší ochrana přírody v zemědělské krajíně od ochrany málo ovlivněné přírody horské. Věc by zasluhovala podrobnou analýzu podloženou velkým počtem pozorování, to však přesahuje zvolený rámec tohoto textu. Tedy aspoň ve zkratce.

Ochrana suburbánní přírody není ohrožena jen samotnou „developerskou“ suburbanizací, ale i komunálně-ekosystémovým pojetím ekologie (reprezentovaným např. inspekcí životního prostředí), které nad ochranu biodiverzity vysoko staví hygienu, úrazovost, zdraví apod. Stejně tak musí zdejší ochrana přírody překonat své tíhnutí k tradičnímu východisku konzervace minulého stavu a resuscitace starých struktur; s pojetím ochrany přírody jako konzervy na křišťálovou studánku rozhodně v př-

Pod Holí.

Foto T. Rasi

městí nevystačíme. Historicitu krajinných jevů v suburbánní zóně je z velké části mnohoúrovňová a spletitá (vzácné reliktní výskyty přežily jen na mladých haldách apod.), a tak přinejmenším zde je třeba rozloučit se s mýtem původnosti, který podobné tendence podkládá, tedy s drzým pomyšlením, že umíme šmahem odseknout to staré a tedy dobré od oné zhoubné náplavy, kterou vymýtíme, aby se staré časy rovnováhy vrátili.

Naopak jsou v příměstí perspektivní různá netradiční východiska. Převaha spíše podřadných biotopů s neodhadnutelnou budoucností rozvažuje při rozhodování ruce a dává možnost ponechávat věci, jak samy běží, a netlačít na pilu (Gelassenheit u Mistra Eckharta a u Heideggera).

Dokážu si představit, že třeba kladenské haldy někdy vyhlásíme za bezzásahovou zónu – ale s tím, že součástí bezzásahovosti tentokrát (a konečně!) nebude vyhnat lidi, ale nemotat se a příliš nezasahovat ani do přírody, ani do individuálních či skupinových aktivit lidí. Technopárty na Budči? Na kostel a hřbitov dáme bedlivý pozor, ale jinak se těšme, co z takového sopečného výbuchu endorfinů a steroidních hormonů vzejde dobrého v této krajíně dětství svatého Václava.

Princip lokální ochrany diverzity (praktikovaný už dlouho např. v Británii) znamená zdánlivý paradox, že v suburbánních zónách budeme chránit i lokality nižší kvality, zatímco v oblastech přírodovědecky kvalitních není příliš divu, zůstávají-li hod-

notné lokality mimo pozornost. Řešením je vhodný, tj. nižší ochranný statut zájmových lokalit v suburbii. Nebezpečná a rozšířená je však pověra o zcela zničené krajině sububrii, kde už není co chránit a lépe je tedy zaměřit se na lokality ve skutečné přírodě. Každý katastr obce má svůj relativně nejpřírodnější biotop, i kdyby jím měl být jen zarostlý hřbitov nebo akátina na uhelné haldě. Nutnost zachovat přírodní refugia a podporovat jejich fungování s tím úzce souvisí. Tady je právě příležitost pro netradiční koalice, především právě opět koalice starého a nového (např. reliktů a paintballu, archeofytů a motokrosu).

Zatímco v zemědělské krajině převažovala stadia s dlouhodobě kulturně blokovanou sukcesí (louky, stepní pastviny, stepi, pařeziny), suburbánní krajina je založena na velkoplošných disturbancích a dosti dlouhých sukcesních řadách končících novou totální disturbancí. Tento disturbanční ráz dynamiky lze opět lokálně blokovat, ale obecně nezbyvá než jej přijmout. Nejméně hodnotné a ekologicky nejriskantnější jsou ovšem čerstvé disturbance a jejich přemíra v krajině škodí. Znamená to v územních plánech dirigovat souslednost v mozaikách lokálních dynamik tak, aby na sebe disturbance v prostoru nenavazovaly a nedocházelo tím k masivnímu šíření invadérů.

Zasadit zdejší přírodní a přírodně/kulturní jevy do paměťové kostry krajiny (Cílek 2002) je velkým úkolem a šancí ochrany přírody zdejšího příměstí. Tato paměťová kostra je zatím, obrazně řečeno, polarizována jen mezi vyhlídkou na Říp a Budeč, a vyhlídkou na Ronnu a Poldovku. Ukažme tedy, že jsou to atributy téhož, relativizujeme to prvoplánově cejchování, které se nabízí a které je nám zatím stále nabízeno.

7. Závěr

Problém není jen s trvalejší udržitelností suburbánní krajiny, ale s trvalou udržitelností vůbec. Co je trvale neudržitelné: stolice, opice, bankrot, vrah, svah (modelové příklady z Kladenska). Co je trvale udržitelné: smrt. Jenom ta, a je jedno, že to tady najednou zazní jako barokní homiletika. Všechno je trvale neudržitelné a nic není trvale udržitelné. Natož rozvoj, natož život. Luboš Antonín píše (Z přítmi zámeckých knihoven, Tvar, květen 2006): „*Peklo je nesporně místo k trvalejšímu pobytu nevhodné, ač právě trvalost k pobytu v pekle patří*“. Tohle všechno víme. Jenže tak se to od začátku nemyslelo. Suburbánní krajina širokého okolí Budče není stabilní a trvale udržitelná už proto, že je to kulturní krajina, a ta není taková nikdy. Dynamika přílivů, odlivů a nevratných změn k ní patří. Nicméně kdyby byl proces suburbizace tak zhoubný, jak nás to svádí soudit podle území, kam tato kulturní vlna právě dorazila, dávno by se mezi Libušínem a Budčejí prostírala jen poušť z odpadků, nad níž by suše štěkaly výstřely.

To vše, co jsem tu zkusil ukázat, není argument, proč by se mělo vše nechat výlučně svému neřízenému vývoji, včetně developerů, těžebních společností, kriminality nízkých vrstev, masivní infiltrace přístěhovačů apod. Vanička suburbie chová dítě spontánní stability, avšak stability založené na jiných principech, než jaké známe z tundry či z Honzíkovy cesty. To dítě ještě nemá jméno. Vůbec nejúchylnější by bylo ho napřed vylít i s vaničkou, a pak ho s křížkem po funuse křtít a volat jménem jeho ztichlou vycpaninu. To samosebou hrozí. Můj opatrný optimismus vychází ze zku-

šenosti, že fysis se nenechá komandovat nejen od developerů, ale ani od (mnohem a mnohem mi sympatičtějších) staromilských krasoduchů. Co pokládáte, ptali se mě jednou, za největší hrozbu pro českou krajinu. Odpovídám: To, že jsme ji přestali mít rádi takovou, jaká je. Řekni krajina, a ozve se: hrozba, vina, trest. Právě tohle pokládám za největší hrozbu. Vždyť je to přímo úchylnost! Jak to dopadne, budeme-li takto automaticky asociovat podobné hrůzy třeba s rodinou, společností, světem, bohem, prací, se vším, co se nám samo nabízí a co čeká, jak to dokážeme přijmout? Kdo v krajině přítomnosti vidí jen devastaci a hledá v ní jen její ztracené mládí, je jako zlá a hloupá stařena před zrcadlem.

Zdeněk K., jehož jméno v turečtině znamená tygra a v češtině specializovaného vikáře, †2006, a okolnosti jeho života jsou stopy jak z Hvězdných válek: přišel se do Švermova a objevil v sobě temnou stranu síly, a ta ho nakonec dostala, jak ona to obvykle dělá. Deset let po diplomce, žena, dítě, klidná práce ve vědě, zahrádka a dobrá sbírka kaktusů. Důkladná a zasněná pomalost; takový páter Langsám. Ale něco mu schází, a najednou touha být drsněj Kladeňák, což se pozná na dálku. Zamiloval se do Švermova, a důkazem lásky drogy, chlast, konec vědy, asi i nějaký drogový kšeft, a mezitím rozvod, a pak několika oklikami přes Bohnice a zpět, a nakonec smrt, patrně vlastní rukou. Dneska odpole dne sedí živ a zdrav v hospodě u Libuše v Libušíně, přes stůl dává kněžně Libuši jointa. Kněžna Libuše má trochu pobryndaný lajblík a legíny, náušnice má z vykradeného hrobu v Knovízi a vedle nich sedí Ladislav Zápotocký a odhání pěstí kouř a na půl hu by nadává: Historie, na to já nikdy nevěřím.

Poděkování: Článek byl psán s podporou výzkumného záměru AVOZ 600 50516.

Seznam použité literatury:

- Cílek, V. (2002): *Krajiny vnitřní a vnější*. – Dokořán, Praha.
- Gremlička, T., Cílek, V., Píkrýl, I., Sádlo, J., Zavadil, V. (2005): VaV 640/10/03 *Obnova krajiny Kladenska narušené dobýváním*. – MS. (závěrečná zpráva projektu Ústavu pro ekopolitiku)
- Hnilička, P. (2005): *Sídelní kaše. Otázky k suburbánní výstavbě rodinných domů*. – ERA, Brno.
- Holub, J., Procházka, F. (2000): Red list of vascular Plants of the Czech Republic. – *Preslia* **72**, 187-230. Praha.
- Chrtek, J. (1992): Amygdalaceae L. – In Hejný S., Slavík B. [eds]: *Květena České republiky*. 3. 435-462. Academia, Praha.
- Kubát, K., Hrouda, L., Chrtek, J. jun., Kaplan, Z., Kirschner, J., Štěpánek, J. [eds]. (2002): *Klíč ke květeně České republiky*. – 928pp. Academia, Praha.
- Létal, A., Smolová, I., Szczyrba, Z. (2001): Transformace příměstské krajiny. – *Urbanismus a územní rozvoj* **4** (4), 15-21.
- Ptáček, P. (1998): Suburbanizace – mění se tvář zázemí velkoměst. – *Geografické rozhledy* **7** (5), 134-137.
- Pyšek, P., Sádlo, J., Mandák, B. (2002): Catalogue of alien plants of the Czech Republic. – *Preslia* **14**, 97-186. Praha.
- Sádlo, J. (2005): Kladenské haldy ve světle rostlinné sociologie a kulturní antropologie. – In Schmelzová R. [ed]: *Kladno+/-Zápomo*. – 52-59. Mamapapa, Praha.
- Sýkora, L. [ed] (2002): *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. – Ústav pro ekopolitiku, Praha.